

KOVÁCS SÁNDOR

UNGVÁR HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEI I.

Kétségtelen, hogy Ungvár nem csupán Kárpátalja legnagyobb városa, de a vidék települései közül itt állították a legtöbb emlékjelet is. Ez alkalommal kronológiai sorrendben válogatunk a megyeszékhely megtépzott sorsú magyar emlékműveiből.

A NEPOMUKI SZENT JÁNOS-SZOBOR

A Megyeház-domb alján, a mai Fedinecz utca helyén egykor a Kis-Ung (Malom-csatorna, Malom-árok) folyt. A mai korzó felől, a korábban létezett malomnál itt ívelt át a csatornán az egyik legnagyobb híd. Mivel az Ung főágán épült hidat a köznyelv Nagy-hídnak nevezte, ezért ez lett a Kis-híd. A rajta átvezető utca pedig a Kishíd utca nevet viselte. A Kis-Ung bal partján, a Kis-híd mellett állt Ungvár első szobra. Nepomuki Szent Jánosnak emelték.

Nepomuki János (*születési helye a dél-csehországi Pomuk, ma Napomuk*) kanonok a 14. században Prágában IV. Vencel király feleségének lett a gyóntatója. Úgy tartják, a pap a királynak nem árulta el a királyné gyónási titkát, ezért 1393-ban Vencel parancsára a Károly-hídról a Moldva folyóba dobták. 1729-ben XIII. Benedek pápa szentté avatta. Nepomuki Szent János, a mártír pap – a folyók, a hidak, a hajósok, a vízimolnárok, a halászok védőszentje – később Csehország patrónusa lett. A gyónási titok vértanújaként számon tartott kanonokot néha a mutatóujját ajkára téve ábrázolják, így intve titoktartásra mindenkit. Igaz, leggyakrabban kereszttel a kezében köszön vissza az alkotásokról.

Nepomuki Szent János lett Ungvár védőszentje is. Tiszteletére 1781-ben már állt szobor. 90 év elteltével (1871-ben) azonban szükségessé vált egy újabbra cserélni. Alig két évtized múltán, 1890-ben az eredeti helyszínen már egy újabb Szent János-szobrot avattak fel. Egyes kutatók tudni vélik az alkotóját is. Ezek szerint, a szent harmadik ungvári szobra Petridesz János, az agyagipari szakiskola tanár-szobrászának nevéhez fűződött.

1909-ben a Kis-híd és a szobor mellett felépült a város impozáns szállodája, a Bercsényi. A saroképület közvetlen szomszédságában az alacsony

vaskerítéssel körülvett kis kápolna a szoborral azonban továbbra is a római katolikus egyház tulajdonában volt. Az egyik korabeli újság szerint, a védőszent szobrának sérthetetlenségét még a szálloda tervezésénél és építésénél is figyelembe kellett venni. Ám amikor a korábbi étterem helyére új épületet húztak fel, a szobor útban volt. Ezért a városvezetés és az egyház hozzájárulásával „a munkások kimozdították őt régi helyéről, láncokkal megkötözték s aztán állványokon keresztül átcsusztatták, átcipeltek közvetlenül az Ung medrének szélére s beállították egy új talapzatba, új oszlopos tető alá. Szent János pedig mindezt némán tűrte, talán csak a láncok siri csörgésében szólalt meg a múlt hangja s tette fel a kérdést: hát nem jó helyről figyeltek meg eddig titeket?” – írta az *Ung* című lap 1909/53. számában.

Az idő vasfoga és talán az építkezés miatt a szobor jócskán megkopott. Ezért a 20. század elején Zerponi di Sposetti dandárparancsnok nevének kezdeményezésére gyűjtést szerveztek egy új szoborra. A 350 koronáért elkészült alkotást 1913. május 11-én a szatmári püspök engedélyével Tahy Ábris plébános a vasárnapi nagymise után szentelte fel. A régit pedig a radvánci kápolna mellett helyezték el. Az állítólagos Petridesz János-alkotás ma a fejétől megcsonkítva, megrongált állapotban a templom romjai mellett ledöntve fekszik.

Nepomuki Szent János harmadik szobrának megmaradt része a radvánci templomrom mellett. A szerző felvétele 2019-ből.

1924-ben a város a Kis-híd átépítése mellett döntött. Az építés során a partfalban robbantási munkákat végeztek, aminek következtében a kápolna megsérült, a csatorna felé csúszott. Megpróbálták téglával és kövekkel alátámasztani a falat, de a folyamatot nem lehetett megállítani. Félő volt, hogy a kápolnával együtt a szobor is a Kis-Ungba zuhan. Felszólították az egyházat a kápolna elbontására. Ezt az egyház végre is hajtotta, a szobrot pedig a templom egyik oldalhajójába vitték át.

1925. augusztus 23-án a városi temetőben, a Kálvária domb elején az eredeti kápolna anyagainak felhasználásával a régi tervek alapján újjáépítették a kápolnát. A szobrot az eredeti talapzatra helyezve újra felszentelték.

Sajnos a szobor nem sokáig maradt sértetlen. A *Prágai Magyar Hírlap* 1926. február 23-án *Ismét vértanú lett Nepomuki Szent János* című cikkében szörnyű dologról, a szobor ledöntéséről számolt be: „*A merénylő szoborrombolók különben a legnagyobb óvatossággal jártak el. A vaskerítésen és a kápolnának falain az erőszaknak legkisebb nyoma sem fedezhető fel. A többmázsás talapzatról ledöntött szobor azonban a felismerhetetlenségig, száz és száz darabra törve hever a kápolnát körülvevő kerítés mögött. Az elvetemült vallásgyalázók alapos munkát végeztek s így a cseh nemzet egyik legkimagaslóbb emlékü szentje, nemzetének legdicsebb napjaiban, meggyalázva porba hullt.*”

Az elkövetőket soha nem találták meg. Egyesek azt feltételezték, hogy a szoborgyalázás, mivel Nepomuki Szent János a csehek védőszentje, a csehszlovák hatalom elleni politikai tiltakozás volt. Májusban a Kálvárián már a szent újabb, sorrendben az ötödik szobrát szentelték fel. Tábláján ezt olvashatták:

**1781. ÉVTŐL A VÁROSUNKBAN
TISZTELETTEL KÖRÜLVETT
NEPOMUKI SZENT JÁNOS SZOBROT
1926. FEBRUÁR 21-ÉN ÉJJEL
SZENTSÉGTÖRŐ KEZEK LEROMBOLTÁK.
EZ UJ SZOBROT ISTENBEN BOLDOGULT
FELEDHETETLEN POLGÁRTÁRSUNK,
Flach Jakab emlékére**

ÁLLÍTTATTA BÁNATOS HITVESE: BREZNAY ILONA.

A szovjet időben a kápolnát a szoborral együtt lerombolták. 2011. május 16-án (a szent napján) az eredeti helyen, az eredeti talapzat elemeit felhasználva egy új Nepomuki Szent János-szobrot szenteltek fel. Az alkotó, Kolodko Mihály a műkőből készült szobrot az eredeti leírás alapján, freskótechnikával színezte ki. A kegyszobor kiegészítője egy, a vizet jelképező falikút műemlék-

vízscappal és egy kézmosó edénnyel. A szobor fölötti kupolát az ungvári vasútállomás vágány melletti tetőteraszát egykor tartó négy, Budapesten készült, művészi öntöttvasoszlop tartja. A fémszerkezetek kivitelezése Alekszandr Bezik munkáját dicséri. Sajnos 2012-ben a több mint százéves műemlékvízcsapot ellopták. Ezért a vizet csöpögőre állítva alakították át az emlékmű ezen részét. Reméljük, a hatodik Nepomuki Szent János-szobor hosszú életű lesz.

S ha már a Kálvária-dombon járunk, engedtessek meg néhány gondolat a hellyel kapcsolatban. A korábbi Szőlőhegy neve a megnyitott temetőkertről az 1763-as térképen már Kálváriaként szerepel, a dombtetőn ekkor már kápolna is állt. Ide a katolikusok temetkeztek, a reformátusok a temető másik részében találtak végső nyugalmat. A Kálváriára akkor még csak a mai Szobrác utcáról felvezető Csendes (*ma Erdélyi*), valamint a másik oldalról, a Dajbóc utca felől lehetett feljutni. A temetőhöz a vármegyeháza felől 1830-ban egy új, felvezető utca épült, ami a Kálvária nevet kapta (*ez a mai Csendes utca*).

A Kálvária-domb legmagasabb pontján Petz Dávid, ungvári polgár adományából 1826-ban a Szent Kereszt felmagasztalására új kápolna épült. Ezt követően a domb keleti oldalán, a temető-kert római katolikus részében, az út mentén a csizmadia-, a tímár-, a fazekascéhek és a zenészek társulata kisebb kápolnákat emeltek. 1829-ben Hám János, 1879-ben pedig Csurgovics András épített egy-egy kápolnát, azaz lassan kialakulóban volt a keresztút. 1885-ben Bugyis András főesperes-plébános a Kálváriának adományozott pénzből a hiányzó stációkápolnák felépítésével tette teljessé a keresztutat.

Az anyaországhoz történt 1938-as visszatérés után a Kálvárián Honvéd-emlékművet emeltek. Sajnos nem maradt meg, és erről az emlékről bővebb információval nem rendelkezünk.

A megmaradt legfelső kápolna, előtte az első nyilvános görögkatolikus szentmise emlékjelével. (A szerző felvétele)

A szovjet korszakban a kápolnákat elhanyagolták, azok pusztulásnak indultak. 1963–66 között a Szent Kereszt felmagasztalása kápolnát teljesen átalakították. Kupoláját, laternás harangházát elbontották, a falakra emeletet húztak. Néhány év múlva az egyetem csillagvizsgálóként vette birtokba. Az oktatási rendeltetés mellett a szovjet kozmikus kutatások, megfigyelések egyik fontos állomásává vált, de egyben szerepet játszott a légtér ellenőrzésében is. Az épületben ma is kutatóállomás működik. A kápolna visszaszerzésére irányuló egyházi törekvések nem jártak sikerrel.

1989-ben, nagypénteken a legfelső megmaradt kápolna előtt tartották a rehabilitált görögkatolikus egyház első nyilvános szentmiséjét. A kápolnák romlásának a rendszerváltás vetett véget. Mára az eredeti 14 stációkápolnából tízet állítottak helyre.

A GIZELLA-SZOBOR

Az egykori Gizellaház, homlokzatán Boldog Gizella kalandos sorsú szobrával. (A szerző felvétele)

A korzón, a mai Volosin utca sétáló részén, a római katolikus templom mellett egy szép, klasszicista elemeket felvonultató épület vonzza a tekintünket. Ez a Gizellaház nevű római katolikus leányiskola egykori épülete. Az intézetet 1859-ben alapították, és kezdetben a Káptalan utcában, egy bérelt házban működött. Benkő József ungvári főesperes-plébános, később Szatmár egyházmegyei kanonok kezdeményezésére 1902-ben új épületet kapott. Az *Ung* 1902. május 25-i számából tudjuk, hogy „*Meszlényi Gyula püspök 20000, Hehelein Károly prépost-kanonok 12000 K. adománnyal járultak a 40316 K.-ra előírányzott költségekhez. [...] Kétszeres örömmel fogadjuk tehát a hirt, hogy városunk a legközelebbi hónapokban egy új, modern és az egészségügyi követelményeknek is mindenben megfelelő új iskolaépülethez fog jutni, s ezzel az irgalmas nővérek vezetésére bizott Gizellaház, mely mint iskola első volt, mely városunk és vármegyénk leányait a tanítás áldásaiban részesítette: minden tekintetben a legtökéletesebb tanintézetek sorába lép.*”

Az építéskor a homlokzat szoborfülkéjébe a névadó Boldog Gizella alakja került.

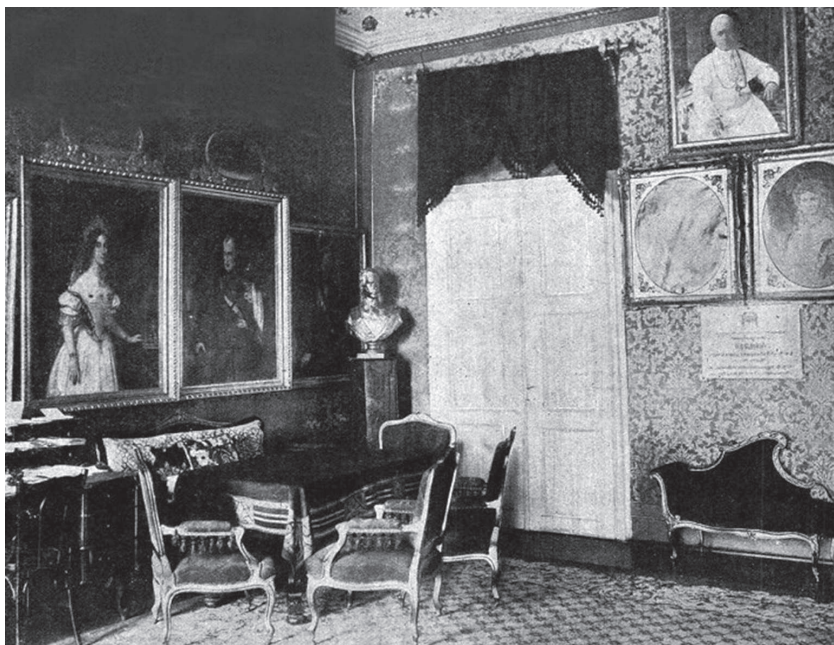
A szovjet hatóságok az iskolát bezárták, az épületet átadták a zeneiskolának. A szoborfülkét az ateista szellemiség jegyében lezárták. Igen ám, de Gizella kiugró térde problémát okozott a műveletnél, ezért azt „lefagarták”. A szobor 1996-ban vált újra láthatóvá, kezdetben a megcsonkított térddel, majd később restaurálták. Egyébként az épületben ma a zeneművészeti szakközépiskola működik.

A SZENT KORONA EMLÉKTÁBLÁJA A GÖRÖGKATOLIKUS PÜSPÖKI PALOTÁBAN

A várhegy északnyugati részén élénk tárul Ungvár legszebb épületegyüttese, a görögkatolikus székesegyház és a hozzá tartozó püspöki palota. A püspöki rezidencia nem egy üres helyen épült. Története visszanyúlik a 17. századba, amikor a Drugethek a városba áttelepítették a jezsuita rendet. A mai épület elődje volt az 1646-ban épült jezsuita rendház. 1775 után Franz Anton Hillebrandt udvari építész tervei alapján átalakították, és 1780-tól ez lett a görögkatolikus püspöki rezidencia. A rendház mellett felépült iskolaépületet (a későbbi *Drugeth Gimnázium*) 1784-es elköltözése után elbontották, helyén egy szép kertet alakítottak ki, amely ma is kellemes pihenőhelyül szolgál. Az „L” alaprajzú palota a lejtő felőli oldalon kétemeletes, a székesegyház felőli oldalról pedig egyemeletes lett. Az épület mai formája az 1846–48-as

újjáépítésből származik. Ekkor az északi, lejtő felőli oldalon két nyolcszögletű tornyot kapott. A palotához az északnyugati oldal lejtőjén püspöki nyári kert és major csatlakozott. A közelmúltban fejeződött be a palota felújítása, a püspöki rezidencia visszanyerte rangjához méltó külsejét, megújult színeiben pompázik. Így a későbarokk és klasszicista stílusjegyeket magán viselő palota tekintélyt parancsolóan nyugözi le a szemlélőt.

A díszes belső termek közül említést érdemel az ünnepi étkezéseknek is otthont adó nagyterem, a *Rózsaszín szalon*. Egykor az uralkodók portréi díszítették. A *Vörös szalon* pedig a drága bútorzatáról volt közismert. A palotát a székesegyházzal a jezsuiták házi templomából Szűz Mária Mennybevitele tiszteletére kialakított kis kápolna köti össze. A kápolna freskóit 1927-ben Boksay József festette, akinek ezek voltak első fali képei.

A Rózsaszín szalon. Basa Péter felvétele az Érdekes Ujság 1917 márciusi számában jelent meg.

1805-ben Napóleon elől a Szent Koronát titokban Munkács várába menekítették. Útja során, december 9-ének éjjelén a Szent Koronát és a koronázási

jelvényeket Ungváron a legnagyobb biztonságot nyújtó püspöki palotában helyezték el. Itt, Bacsinszky püspök hálószobája mellett, az egyik sarok hálószobában őrizték. A fővárosba történő visszaszállításakor, 1806. március 11-ének éjjelén újra a püspöki palota adott otthont a koronázási jelvényeknek. Ekkor már a korona útja nem volt titkos, Ungváron is ünnepélyesen fogadták.

Száz évvel a szent ereklyék menekítése után, 1905-ben ennek emlékére a Rózsaszín szalonban Firczak Gyula püspök költségén emléktáblát szenteltek fel. A fehér márványtáblán a következő szöveg volt olvasható:

**EZEN SZOBÁBAN ŐRIZTETETT
A MAGYAR SZENT
KORONA
1805 ÉVI DECZEMBER 9 ÉS 10-E KÖZÖTTI
ÉJJJELÉN.
EZEN EMLÉKTÁBLA FELÁLLITTATOTT A
SZÁZADIK ÉVFORDULÓ ALKALMÁBÓL.**

Az emléktábla. Basa Péter felvétele az Érdekes Ujság 1917 márciusi számában jelent meg.

Sajnos az emléktábla mára nem maradt fenn. A Rózsaszín szalont 2013-ban, igaz, szerényebb formában, felújították, de az emléktábla már nem díszíti a falát.

A DAYKA-SZOBOR

Ungvár másik szép, hangulatos műemléképülete a gimnázium 16. századi firenzei paloták romantikus hangulatát idéző, klinkertéglafalú, háromszintes, barokk stílusú negyedik hajléka. A város nem kis áldozatvállalásának köszönhetően 1895-ben épült fel. Homlokzatát a felső emelet középső három ablaka fölött Drugeth III. György, Ferenc József császár és Drugeth X. János domborműportréjával díszítették (*Petridesz János alkotásai*). Az épület felavatása után nem sokkal a Kis-Ung rozszant fahídját is új vashíd váltotta fel.

A gimnázium legnevesebb tanára Dayka Gábor (1768–1796), a nagy műveltségű költő (*latin, görög, német, francia, olasz, angol, szlovák és héber nyelveken beszélt*) volt. Dayka tehetségét tanítómestere és barátja, Kazinczy Ferenc ismerte fel, útját egyengette, korai halála után pedig kiadta verseinek gyűjteményét. Bár a 28. életévében eltávozott költő ránk maradt verseinek a száma nem nagy, mégis beírta nevét a magyar irodalom előkelőségei közé. Az Országos Széchényi Könyvtár digitális gyűjteményében Dayka összes költeményeinek a száma 29, a Gortvay Erzsébet szerkesztésében az Intermix Kiadónál megjelent *In memoriam Dayka Gábor* című gyűjteményben viszont 32 vers olvasható.

Dayka a löcsei főgimnáziumból 1795. december 20-án pályázat útján került Ungvárra, a II. humanior (*a humán tantárgyak – irodalom, nyelvek, történelem, művészeti tárgyak, földrajz – összefoglaló neve; tananyaga többek között az antik költők és prózairók művei, görög-latin irodalomtörténet és -elmélet*) osztály tanárának. Sajnos itt-tartózkodásának idején már betegeskedett, kezdetben az igazgatója helyettesítette. Kassán kezeltette elhatalmasodó tüdőbaját. 1796. október 21-én Ungváron halt meg, a Kálvária-temetőben helyezték örök nyugalomra. Az Ung 1909-ben szomorúan írta: „*Sirja már 1805-ben alig volt felismerhető. [...] E szomorú tény magyarázata az lehet, hogy Dayka csak rövid ideig (nem egészen egy évig) volt Ungváron s e rövid ittléte alatt már betegeskedése miatt sem szerezhetett magának sok ismerőst, felesége pedig röviddel halála után elköltözött városunkból. Így tehát jóformán senkije sem maradt a szegény költőnek, ki sirját gondozta volna. Ma már nyugvóhelye teljesen ismeretlen.*”

1892-ben a gimnázium néhány diákja bejelentette, megtalálták Dayka sírjának korhadtt fakesztjét. Annak ellenére, hogy a kereszt valódiságát megkérdőjelezték, a gimnázium kezdeményezte a költő emlékének megörökítését. Előbb a sírjára terveztek emlékművet, de később egy szobor felállításában gondolkodtak. A gyűjtésből 1895-ben már 2000 korona állt rendelkezésre. Petridesz János négy szobortervet készített, de a kezdeményezés jó időre háttérbe szorult. 1907-ben a gimnázium

igazgatója, Romanecz Mihály vette kezébe az ügyet, és az igyekezetet ekkor már siker koronázta. Az újabb gyűjtéskor gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter 1500 korona összeggel járult hozzá a szoboralaphoz, de kikötötte a szobornak az Országos Képzőművészeti Tanács általi elbírálását és elfogadását.

A szoborbizottság 1908 márciusában, az eredeti elképzelésektől eltérően, a szobor elkészítésére szerződést kötött Szamovolszky Ödön (1878–1914) szobrászművésszel. Szamovolszky Nagybereznán született. Az ungvári agyagipari szakiskolában, majd Budapesten, az iparművészeti iskolában tanult, de később Olaszországban, Münchenben és Párizsban is igyekezett elsajátítani a szobrászat fortélyait. Dolgozott Zala György és Róna József mellett is. Közismertté olyan alkotások tették, mint a Szent István-bazilika főkapujának 12 apostolfeje (1903), a kassai Honvéd-szobor (1906, Horvay Jánossal közös munkájuk), az Országház elé tervezett 1848/49-es Szabadságharc-emlékmű (1907, Gách István Lipóttal közösen) nyertes pályázata. 1914 decemberében besorozták, és ő betegen be is vonult. Sajnos néhány nap múlva nagyon fiatalon, tüdőgyulladásban elhunyt.

Eredetileg a művész és a szoborbizottság Dayka Gábor alakját egy másfélszeres nagytűsű bronzszoborban, kemény mészköalapú posztamensen képelték el. A képzőművészeti tanáccsal történt egyeztetés során viszont megváltoztatták az elképzelést, és a mellszobor carrarai fehér márványból készült el. Úgy vélték, „*Dayka szenvedő lelkének a márvány megfelelőbb anyag*”. Az új ötlet a művész 5300 koronás tiszteletdíját és költségeit 800 koronával megnövelte.

A szobrász Dayka alakjának megformálásánál a korabeli képek mellett az *Ujhelyi Dayka Gábor' Versei. Összeszedte 's kiadta barátja Kazinczy Ferenc. Pesten, Trattner Mátyásnál, 1813.* című emlékkönyvben a költőről Kazinczy által adott leírást is felhasználta: „*Termete alacsony, de karcsu, és, a mi nagyon tűnt szembe, olly erőltetés nélkül egyenes, mintha egész életét Tánczmasternek kezei alatt töltötte volna. Lobogó sőtétszög haja saját dísz volt alakján. Horgas igen szép orra, a legszebb metszésű ajak, a legszelidebb domborodás nélkül lefolyó áll, hosszan elvonuló szemöldö, nem épen sima, de tisztabőrű arcza, csontos, magas homloka, a legjátékosbb kék szem, a leglelkesbb kép festette nekem a Múzsák és Gráziák Kedveltjét. Beszéde kevés. Színtelen szerénység, figyelem mások eránt és annyi nyájasság, hogy első pillantással mindent elbájolt. Némelly hangja félig sehyp, melly nevelte kecsseit. Öröme nem fakadozott, egy még eddig nem látott, szeretett Idegennek régen óhajtott meglátásán; sőt ő magába zárva maradt mindég, 's mindég poétai andalgásban; 's az édes szendergésnek csak a 'le-lesüllyedt eleven szem 's a 'mesterkélés nélkül édesen-mosolygó csendes ajak kölcsönöze életét. Illyen vala Dayka.*”

A szobor kapcsán az *Ung* 1909. október 6-i számában elragadtatással írta: „A költő is a miénk volt, a művész is a miénk.” Az alkotást pedig így jellemezte: „A szobor büszkesége Ungvárnak. A művész igaz szeretetének adott kifejezést azzal a várossal szemben, a melyben nevelkedett és a melyben tanulmányait megkezdte. A költő ruházatát úgy oldotta meg a művész, hogy abból az egykori papnövendéket ki lehessen érezni. Természetesen azért nem papi ruhát adott rá, hanem egy köpeny-félét, a mit a költő korában is viseltek, különösen művészi hajlamú emberek. A ruha különben alárendelten van tartva, úgy hogy alig kivehető, csupán a hangulata van meg elmosódottan, mintegy az ismeretlen múlt ködébe burkoltan. A hangsúly az alak mozdulatán s a fején van.”

A szobor talapzatának felső részén rövid, tömör domború felirat hirdette:

DAYKA

1768 – 1796

1909. október 3-án a gimnázium előkertjében nagyszabású ünnepségen avatták fel Dayka Gábor mellszobrát. Az irodalmi és tudományos jelentőségű rendezvényen jelen voltak: Visontai Soma és Bernáth Zoltán országgyűlési képviselők, György Endre a Tudományos Akadémia képviselőjében, Firczak Gyula görögkatolikus megyéspüspök, Sztáray Gábor gróf főispán, az ünnepség védnöke, de képviseltette magát a Kisfaludy Társaság, a Petőfi Társaság, a Magyar Történelmi Társulat, az országos középiskolai tanáregyesület, Miskolc város törvényhatósága is. A Magyar Távirati Iroda tudósításából tudjuk, hogy „az ünnepély a Himnus hangjaival vette kezdetét, melyet a Dalárda és a főgimnázium énekkara adott elő. Az ünnepi beszédet Romanecz Mihály főgimn. igazgató, a szoborbizottság elnöke mondotta, miközben a szoborról lehullott a lepel.” A beszédek után a koszorúzás következett, majd a Szózáttal zárult az avatási ünnepség. A nap ünnepélyességét emelte a vendégek számára adott díszebéd, este pedig egy színházi díszelőadás.

Többen úgy tartják, hogy a szovjet megszálláskor, állítólag 1944. október *Az avatásról készült felvétel a Tolnai Világlapjának 1909. október 17-i számából*

27-én a szovjet katonák vandál módon, drótköteleket erősítve a szoborra, harcokcsival döntötték le. Megítélésünk szerint, ez megkérdőjelezhető, mivel a város megszállását követő napokban aligha az volt a szovjet katonák elsődrendű dolga, hogy egy számukra ismeretlen személyt ábrázoló szobor eltávolítására fecséreljék az idejüket és az energiájukat. Erre nagy valószínűséggel később került sor. A le-döntött és megsérült szobrot a tanintézmény pedellusa, Féka János éjjel elásta. Féka fiával barátságot ápolt Méhes László Mátyás építészmérnök, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) városi szervezetének korábbi elnökhelyettese. Méhes elmondása szerint az egykori pedellus csak halálakor árulta el a fiainak, hogy hová rejtette el a szobrot. Más források tudni vélik, hogy a pedellus a gimnázium épületének szomszédságában, a fal tövében ásta el, és a helyét megmutatta a diákoknak. Szerintük tettéért a pedellust a belügyisek többször meghurcolták. Balla László, a *Kárpáti Igaz Szó* című lap főszerkesztője a szobor sorsáról úgy vélekedett, hogy a többszöri beadvány hatására a megyei múzeum munkatársai kiásták és a várba szállították. Újbóli felállítását a kommunista pártbizottság nem támogatta. Megint más visszaemlékező szerint az elásott szoborra az ominózus épület tatarozásakor véletlenül találtak rá, és ezt követően szállították a várba. Ott egy félreeső helyre tették, és már-már a feledés homályába merült.

A vörös márványlapokkal burkolt talapzatra 1946-ban V. I. Lenin gipsz mellszobrát, majd 1959-ben egy sorozatgyártású bronz mellszobrát állították.

Az ungvári magyar szellemi élet képviselői azonban nem felejtették el Dayka emlékét. 1990-ben Méhes László Mátyás a helytörténeti múzeum munkatársától, Fülöp Lajostól tudomást szerzett arról, hogy a költő szobra a vár József-bástyájának tövében, a várárokban, a többi kőtárgy és egyéb kacat között deszkaborítással elfedve hever. A KMKSZ mozgalmat indított a szobor visszaállításának ügyében. A gyakorlati tennivalókkal Méhest bízták meg, akinek a személyes közléséből tudjuk rekonstruálni a történeteket. Ő beadvánnyal fordult az illetékes szervekhez, és kiemeltette a szobrot a várárok-ból. Méhes László szervezte meg a mintegy két tonna súlyú szobor kiemelését. A márványalkotást egy szántalpra helyezve kézi erővel elvontatták a várkapuig, csörlőkkel felemelték az utca szintjére, onnan emelődaruval tehergépkocsira emelve elszállították a Művészeti Alap Kapos utcai telepének udvarára.

Ezután a következő feladat a több helyen sérült márványszobor resta-urálása volt. Az alkotás ugyanis megrepedt, az orra és az ujjai letörték. Az ungvári szobrászok nem vállalkoztak a restaurálásra, szakvéleményük szerint a szobor helyrehozhatatlan sérüléseket szenvedett, és nem képez művészeti értéket. Ezt követően Méhes László Budapestre utazott, és a Szépművé-

szeti Múzeum igazgatójától kért segítséget. A restaurálást ifj. Finta Sándor (1953–2008) túrkevei szobrász vállalta el. A művész 1991-ben kétnapi munkával térítésmentesen állította helyre Dayka Gábor szobrát, összeerősítette a repedést, pótolta a hiányzó részeket, elvégezte a felületkezelést.

A restaurált szobor visszaállítását azonban a gimnázium épületét birtokló egyetem vezetése sokáig akadályozta. Ráadásul a Lenin-szobor eltávolítása akkor még szinte lehetetlennek tűnt. Aztán az 1991. évi augusztusi moszkvai puccs után a helyzet megváltozott. Eltávolították a megyei tanács épülete elől a Lenin-szobrot, szeptember elején pedig hirtelen a Dayka-szobor helyén pózoló Lenin-mellszobornak is lába kélt. Méhes ezután lehámozta a talapzat vörös márvány burkolatát, így vált láthatóvá az eredeti Dayka-felirat. A szoborvisszaállítását azonban az egyetem magyarellenes vezetőségi tagjai körömszakadtukig elleneztek. Végül a polgármester, Emil Landovszkij, tekintélyét latba vetve, beavatkozott az ügybe. Rendeletileg engedélyezte a KMKSZ számára a park rendbe hozatalát, ami burkoltan Dayka mellszobrának visszaállítását is jelentette.

1994-ben, az időközben Budapestre áttelepült Méhes László, visszatérve Ungvárra, megszervezte a márványszobor helyre illesztését. A polgármester, tartva az ellenszegüléstől, azt kérte, hogy éjjel végezzék el a munkát. Mivel a park teljesen zárt, a szobrot csak nagy, hosszúkarú daruval lehetett helyére emelni. Kárpátalján csupán egyetlen erre alkalmas emelődaru volt. A munka elvégzésére azt Méhes Técsőről hozatta át Ungvárra. A szobrot éjjel szállították a helyszínre. A város első köztéri szobrát hajnali 5 órakor helyezték vissza eredeti helyére. Majd nappal a megrökönyödött egyetemi vezetés rosszálló pillantásai közepette végezték el a parkosítást, a virágok ültetését. A talapzatra, az eredeti felirat alá kétnyelvű, új emléktáblán (*Ivan Dobej munkája*) örökítették meg a szobor kalandos sorsát:

DAYKA GÁBOR

1768 – 1796

**KÖLTŐ AZ UNGVÁRI DRUGETH
GIMNÁZIUM EGYKORI TANÁRA
SZAMOVOLSZKY ÖDÖN ALKOTÁSÁT
AZ UNGVÁRI GYÖNGYÖSI ISTVÁN
IRODALMI TÁRSASÁG ÁLLÍTTATTA 1909-BEN
AZ 1945-BEN LEDÖNTÖTT SZOBROT
1994-BEN MÉHES LÁSZLÓ-MÁTYÁS
ÁLLÍTOTTA HELYRE
RESTAURÁLTA FINTA SÁNDOR
A KMKSZ UNGVÁRI SZERVEZETE**

Mellette ugyanez ukrán nyelven:

ДОЙКО ГАБОР
1768 – 1796

**ПОЕТ КОЛИШНІЙ ВИКЛАДАЧ УЖГОРОДСЬКОЇ
ГІМНАЗІЇ ІМ. ДРУГЕТА ПАМ'ЯТНИК ВИГОТОВЛЕННИЙ
ЕДЕНОМ САМОВОЛЬСКИМ БУЛО ЗВЕДЕНО В 1909
УЖГОРОДСЬКИМ ЛІТЕРАТУРНИМ ТОВАРИСТВОМ
ІМ. ПШТВАНА ДЬЕНДЬЕШИ ЗНЕСЕНУ У 1945 РОЦІ
СКУЛЬПТУРУ УСТАНОВЛЕНО НА МІСЦЕ
ЗУСИЛЛЯМИ МИЙГЕША ЛАСЛО-МАТЯША
У 1994 Р. РЕСТАВРУВАВ ФІНТА ШАНДОР
УЖГОРОДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОВАРИСТВА
УГОРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКАРПАТТЯ КМКС**

1994. április 16-án a Dayka-szobrot eredeti helyén újra felavatták. A népes közönséggel megrendezett ünnepségen részt vett és méltató beszédet is mondott Monori István, Magyarország ungvári főkonzulja, valamint Petronyák László magyar országgyűlési képviselő is. Gortvay Erzsébet, az ungvári egyetem docense avatóbeszédében megjegyezte: „Ungvár két költő révén került be a magyarországi történelembe: Gyöngyösi István született, Dayka Gábor meghalt Ungváron. Sorsuk abban különbözik, hogy egyikük megkapott korától minden elismerést, a másik semmit. [...]

Dayka kora és a mi korunk olyan két nagyságával szemben nyert csatát, mint Szaitz Leó és Lenin. A parityás Dávid egyszerű eszközzel győzött: jószággal, tisztességgel, tenni- és adni akarással. Góliát pedig azért veszített, mert mint egyesek ma is, másokat akart igaz magyarságra tanítani (Máriafi István álnéven írt könyvével). Hogy neve fennmaradt, a Dayka ellen indított támadásainak köszönheti. Bár így maradna fenn a következő évezredben Lenin neve is: azé az emberé, akinek szobra 50 évig állt Ungváron a Daykái helyén.”

Vagyis a sok munkát és igyekezetet siker koronázta. Örvendetes tehát, hogy Ungváron ma az eredeti helyén újra megcsodálhatjuk Dayka Gábor fehér carrarai márvány mellszobrát.

A KOMÓCSY-EMLEKTÁBLA

1910. május 29-én avatták fel Komócsy József (1836–1894) költő, újságíró, a Petőfi Társaság alelnöke emléktábláját. Az emléktáblát a Rákóczi utca 10-es

szám alatti (*nagyjából a római katolikus templommal átellenben*), kincstári tanítói lakásnak használt háznak a falán az Ung-Bereg megyei Néptanító Egyesület helyezte el. Az épület korábban iskolaként szolgált. Komócsy 1859–61 között ebben az épületben dolgozott főelemi-iskolai tanítóként. Az emlékműállítást Benkő József apátplébános és Mocsáry Béla adóhivatali ellenőr kezdeményezték. A tábla Edelstein Jenő kőfaragó műhelyében készült. A mívés keret és annak felső szélét díszítő domborműportré Petridesz János alkotása volt, kivitelezése Fenyves Ármin, az agyagipari szakiskola művezetőjének a munkája. A táblán a következő felirat volt:

E HÁZBAN TANÍTOTT 1859–1861
KOMÓCSY JÓZSEF, HAZÁNK KOSZORÚS KÖLTŐJE,
MINT A RÓMAI KATOLIKUS FŐ ELEMI ISKOLA RENDES
TANÍTÓJA.
EMLÉKÜL: AZ UNG-BEREGMEGYEI RÓM.
KATOLIKUS TANÍTÓ EGYESÜLET MCMX.

A Gazdag Jenő tanító által szervezett, nagyszámú közönség jelenlétében megtartott avatási ünnepségre akadályoztatás miatt nem tudott eljönni a költő özvegye és leánya.

1932-ben a roskadozó épületet elbontották, és az emléktáblát a kincstári római katolikus elemi fiúiskola Teleki (*Teleky, ma Duhnovics*) utcai kapubejáratának falán avatták újjá.

Sajnos az emléktábla további sorsáról nincs információnk.

EMLÉKTÁBLA A GIMNÁZIUM FALÁN

Újra visszatérünk a gimnázium épületéhez. 1913-ban a gimnázium alapításának 300. évfordulóját méltatta. Ezzel kapcsolatban Literáti Tetyana kutató-újságíró tollából a *Pro zahid* internetes oldalon 2020. augusztus 21-én megjelent cikk is nyújthat segítséget.

Az ünneplés előkészületei már 1912-ben elkezdődtek. Felvetődött, hogy a gimnáziumot az alapító Drugeth III. Györgyről nevezzék el, és hozzájárulásért fordultak a kultuszminisztériumhoz. Már el is tervezték, hogy ebből az alkalomból a névadó portréját az akkor már neves ungvári kötődésű Roskovics Ignác festi meg. Azonban az *Ung* 1913. március 13-i száma szomorúan írta: „... a kultuszminisztériumhoz beadott kérvényre a válasz most érkezett meg. E szerint a minisztérium az ünnepek költsé-

geinek fedezésére 500 K rendkívüli segílyt utalványozott. Az alapító, gróf Drugeth György arcképét fedezet hiányában nem festheti meg, valamint elvi okokból nem engedheti meg, hogy az intézet az "ungvári kir. kath. Drugeth főgimnázium" nevet viselhesse”.

A kialakult helyzetben a szervezőbizottság segítségével sietett Papp Antal görögkatolikus megyéspüspök, a gimnázium egykori diákja, aki saját költségén emléktáblát ajánlott az eseménynek. Nyomárkay Béla pedig a homonnai Andrassy-kastélyban lévő – a feltételezések szerint a gimnázium alapítólevelének aláírását megörökítő – Drugeth-portré kópiáját teljesen díjtalanul készítette el. Az eredeti ma is a kastélyban működő múzeum tulajdona, a kópia pedig ma Győrött, a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum gyűjteményében található. A múzeum igazgatójával történt egyeztetésig náluk ismeretlen szerzőjű alkotásként tartották számon.

A szervezők az egész várost mozgósították az ünneplésre. *Az Ungvári Kir. Kat. Főgimnázium Háromszázados Jubileumi Ünnepegeinek Rendező-Bizottsága. 1613–1913* címmel 60 oldalas alkalmi kiadványt jelentettek meg. Kicsinosították és feldíszítették az épületet. Előkelő vendégeket hívtak meg a városba. Az avatást többnapos rendezvénysorozat kísérte. Fénypontja a 1913. június 11-i emléktábla-szentelés volt. A gimnázium udvarán megtartott ünnepségről az *Ung* június 15-én számolt be: „Az ünnepély fényét emelte, hogy a kultuszminiszter, a főrendiház, képviselőház és az Akadémia képviseltette magát és hogy dr. Boromisza Tibor szatmári és Drohobeczky Gyula körösi püspökök is megjelentek. [...] Megható jelenet volt, amely a szemekből kicsalta a könnyet, amikor Beregi pedellus, az ünnepi sátorban felállított régi csengőt meghúzta. Ezzel a csengővel adott jelt a régi gimnáziumépületben az ifjúság összegyűlékezésére és a tanórák megkezdésére. A régi ismerős hang mintha fiataltságot lopott volna be a ma már öregedő volt tanítványok szívébe. A régi kis harang mint múzeumi tárgy kegyeletben részesül. A használatból kiszorította a modern villanyos csengő.” A Hymnus elénekklése után előadták Romanecz Mihálynak, a gimnázium igazgatójának a neves jubileumra írt költeményét, majd elhangoztak az ünnepi beszédek. Ezt követően az énekkar előadta Beethoven: *Az Isten dicsőítését*, majd a közönség az utcára vonult, és az emléktábláról lehullott a lepel. A kor szokásának megfelelően az ünnepséget díszebéd, majd este színházi díszelőadás követte.

A nagy méretű, 190×130 cm-es emléktáblát a fentebb már említett Petridesz János készítette. A táblát díszes keretbe foglalták, ennek felső részét a tanulást ábrázoló dombormű díszítette. Szövege így hangzott:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
A VALLÁSERKÖLCSI ÉS MAGYAR NEMZETI NEVELÉS SZOLGÁLATÁRA
HOMONNAI DRUGETH GYÖRGY GRÓF, KIRÁLYI FŐPOHÁRNOK
ZEMPLEN ÉS UNGVÁRMEGYÉK ÖRÖKÖS FŐISPÁNJÁNAK NAGYLELKÜ ADOMÁNYÁBÓL
1613 ÉVBEN HOMONNÁN ALAPÍTOTT
HOMONNAI DRUGETH JÁNOS GRÓF, ORSZÁGBIRÓ
ZEMPLEN ÉS UNGVÁRMEGYÉK ÖRÖKÖS FŐISPÁNJA ÁLTAL
1646 BAN UNGVÁRRA ÁTHOZOTT EZEN KIRÁLYI KATHOLIKUS FŐGYMNÁZIUMOT
AZ INTÉZET FENNÁLLÁSÁNAK HÁROMSZÁZADOS ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL
1913 JUNIUS 11-ÉN AZ UTÓKOR HÁLÁS KEGYELETE KIFEJEZÉSÉUL
EMLÉKTÁBLÁVAL MEGJELÖLTE
PAPP ANTAL
MUNKÁCSI PÜSPÖK AZ INTÉZET EGYKORI TANITVÁNYA

Az emléktábla fényképe az Ungvári Közlöny 1913. június 12-i számában jelent meg

Az emléktáblát az épület északi falán, az erre a célra kiépített mélyedésben helyezték el. Sajnos ma már csak a mélyedés látható. Érdekességként megjegyezzük, hogy Literáti Tetyana derítette ki, hogy az emléktábla felső, szép domborműve, vagy talán annak a másolata a vármegyeháza jobb oldali, hátsó szárnyépületének emeleti folyosóján látható.

(Folytatjuk.)